

BEHİCE BORAN: SON NEFESİNE KADAR

Üçüncü Sinemacılarla Söyleşi

“Behice Boran: Son Nefesine Kadar” belgeseli, Behice Boran’ın ödünsüz ve mütevazî yaşamını, belgelerle, kendi konuşmalarından derlemelerle ve röportajlarla aktarıyor. Belgeselin hazırlanma sürecine ve Üçüncü Sinema akımına ilişkin sorularımızı Bahçeşehir Üniversitesi Sinema TV Bölüm Başkanı Yard. Doç. Dr. Kaya Özkaracalar yanıtladı.

Türkiye İşçi Partisi Partisi Genel Başkanı Behice Boran’ın yaşamı, ölümünün ondokuzuncu yılında belgesel oldu. Üçüncü Sinemacılar kolektifi tarafından hazırlanan belgesel 2 Aralık’ta gösterime girdi. Yakın çevresi, ailesi ve çalışma arkadaşları ile yapılan söyleşilerden oluşan “Behice Boran: Son Nefesine Kadar” belgeseli, Boran’ın siyasi yaşamının yanı sıra, gölgede kalan yanlarını da anlatmayı amaçlıyor.

Yakın çalışma arkadaşı, Türkiye İşçi Partisi’nin son genel sekreteri Nihat Sargın, “hani son nefesine kadar denir ya, onunki gerçekten son nefesine kadardı” diyor. Behice Boran, Türkiye İşçi Partisi ile Türkiye Komünist Partisi’nin birleştiğinin ilan edildiği basın toplantısından üç gün sonra yaşamını yitirir. Doktoru toplantıya katılmasının intihar olacağını söyler ve uyarır Boran’ı. Kalbinden rahatsızdır ve dinlenmesi gerekmektedir. Ancak görev duygusu ağır basar. Katılmamasının siyasi olarak doğru olmayacağını söyler ve toplantıya katılır Boran. Siyasete adanmış bir yaşam, Türkiye solunu bu bağlamda birleştirme misyonu ile son bulur.

Behice Boran Türkiye’nin öncü sosyologlarından. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi’ndeki akademik yaşamı, siyasi çalışmaları nedeniyle son bulur. Yaşamını çevirmenlik ve yayıncılıkla kazanmaya başlayan Boran, Barışseverler Cemiyeti’nin de kurucusudur. 1950 yılında Kore’ye asker gönderilmesini kınayan bir bildiriye imza attığı için ilk mahkûmiyetini alır. Oğlu Dursun, bu 15 aylık dönemde hapishanede doğar. 1962 yılında

Türkiye İşçi Partisi’ne üye olan Behice Boran, 1970 yılında partinin genel başkanı olur. Aynı zamanda **Türkiye’nin ilk kadın parti başkanı** olan Boran, 12 Mart darbesinin ardından yeniden hapse girer. TİP kapatılır. Boran bu kez 15 yıla mahkûm olur. 74 affıyla yeniden serbest kalır ve TİP’in ikinci kuruluşunda da genel başkan olur. 12 Eylül askeri darbesinin ardından yurtdışına çıkar. 10 Ekim 1987’de sürgünde yaşamını yitirir.

“Behice Boran: Son Nefesine Kadar” belgeseli, Behice Boran’ın ödünsüz ve mütevazî yaşamını, belgelerle, kendi konuşmalarından derlemelerle ve röportajlarla aktarıyor. Belgeselin hazırlanma sürecine ve Üçüncü Sinema akımına ilişkin sorularımızı Bahçeşehir Üniversitesi Sinema TV Bölüm Başkanı Yard. Doç. Dr. Kaya Özkaracalar yanıtladı.

■ **Toplumsal Ekoloji:**
İsterseniz sürecin başından başlayalım. Hangisi daha önce, Üçüncü Sinemacılar olarak bir araya gelip Behice Boran belgeseline mi karar verdiniz,

yoksa Behice Boran belgeseli sizi üçüncü sinemacılar ortaklığına mı götürdü?

❑ **Kaya**

Özkaracalar:

İkincisi biraz daha doğru ama aslında tam olarak ikisi de değil! Her şey, geçen Ekim ayında,

Behice Hanım'ın ölüm yıldönümü öncesinde (tam olarak 7 Ekim akşamı, mekan ise Taksim civarındaki Leylek Cafe'ydi) Behice Boran belgeseli çekme projesi için bir araya gelmemizle başladı. Daha ilk buluşmamızda, bizi bir araya getiren bu proje bittikten sonra da birlikteliğimizi başka projelerle devam ettirme niyeti vardı. Yani Behice Boran hakkında bir belgesel yapma kararı, bu belgeseli kolektiflik, bağımsızlık gibi paylaştığımız belirli çalışma ilkeleri doğrultusunda yapma kararlılığı ve ayrıca bizi bir araya getiren bu proje bittikten sonra da bu birlikteliğimizi başka projelerle devam ettirme niyeti söz konusuydu ilk bir araya gelişimizde. Ama bu birlikteliğimize ad koyup bunu deklare etme konusunda aceleci değildik. Çalışma sırasında uzunca bir süre kendimizi takdim etmemiz gerektiği vakitlerde 'Behice Boran hakkında belgesel çalışması yürüten bağımsız bir kolektif' diye tanımlamakla yetindik. İsim koyma konusu ancak belgeselin sonu görüldüğünde kendisini dayattı.

- **Sitenizdeki açıklamalarınızdan, Behice Boran'ın çok yönlü kişiliğini ve mücadelesini belgesel hazırlamak için önemli bir başlangıç saydığınız anlaşıyor. Bir gün birileri de çıkıp neden başkası değil diye soracaktır -sorulmuştur belki de- yanıtınız ne olacak? Behice Boran'ın sizin için kişisel, özel bir yeri var mı?**

❑ 'Neden X değil?' veya 'neden Y değil' gibi sorulara ki böyle sorularla hiç karşılaşmadık değil- gereğine göre 'çünkü şu sebeplerden dolayı X değil' veya 'evet, ileride Y hakkında da bir belgesel yapabiliriz' gibi yanıtlar verilebilir. Ama '**neden Behice Boran**' sorusunun yanıtı, kamuya ilk duyurumuzda da açıkladığımız gibi Türkiye'nin öncü sosyologlarından, ilk barış eylemcilerinden, Türkiye İşçi Partisi (TİP) parlamenterleri ve son genel başkanı, aynı zamanda Türkiye'nin ilk kadın parti başkanı olan Boran'ın "son nefesine kadar Türkiye'nin ve dünyanın aydınlık geleceğine yönelik mücadelesinde yılmazlık göstermemiş bir tarihsel kişilik" olmasında yatıyor. Bunun ötesinde belgesel çalışmasına katılan her bir bireyin ayrıca kendine göre farklı hareket noktalarının olması da doğal, ki bu soruya her birimizin özel yanıtları web sitemizde mevcut. Buradan da görüleceği üzere yaşı biraz daha geçkince olanlarımız, yani 1980'lerde gençken siyasetle tanışanlarımız için Behice Hanım, o zamanlar, yani siyasetle tanıştıkları zaman henüz maziye ait bir isim değildi ve dolayısıyla bu, kimilerimiz için bir "gönül borcu", siyasetle tanıştıkları dönemde kendileri için özel bir yeri olan bir liderin anısına vefa anlamı da taşıyor, az önce tekrarladığım genel hareket noktasına ek olarak.

- **Barış "... herkes belgesel yapılması için yerine getirilmesi gereken her görevi hiyerarşi olmadan hep beraber yapmayı savunuyordu (...) Henüz uzlaşamadığımız olmadı ve hiç kavga çıkmadı. Fakat filmi hala bitiremedik ama bitireceğiz" demiş. Neyse ki film bitti ve anladığımız kadarıyla, hiyerarşinin olmadığı, kolektif bir çalışmayla hep birlikte hayata geçirdiniz. Biraz da birlikte iş kotarma anlayışınızdan söz eder misiniz? Kuralları nasıl belirlediniz, nasıl yürüdü?**

❑ Doğrusu bu satırlar yazıldığında belgeselin ince kurgusundaki son rotüşlara halen son noktayı koymuş değiliz! Akabinde bir de renk ve ses düzeltmesi de yapılacak! Şu ana kadarki çalışmamız, süreç içinde konuşup anlaşarak ilerledi ve inanıyorum ki bundan sonrasında da böyle devam edecek. Bu arada

doğal olarak herkes sürecin her aşamasına her zaman fiilen katılamayabiliyor ama gelişmelerden herkesin haberdar olabilmesi için kullandığımız e-posta listemiz sigorta işlevi görüyor.

■ **Gelelim 3.sinemaya.. Fernando Solanas ve Octavio Getino'nun 1969 yılında hazırladıkları 3.sinema manifestosu'ndan alıntılar yapmışsınız. Birebir katılmamakla birlikte tarihsel bir belge olarak sunduğunuzu belirtmişsiniz. Sizin için üçüncü sinema nedir?**

□ Evet, her bir ifadesine birebir katılma anlamında değil de genel olarak esin kaynağı olma anlamında bu manifestodan genişçe bir alıntılar kümesini web sayfamıza koymuş durumdayız. Üçüncü sinema, mevcut sinema anlayışları içinde üçüncü, kökten farklı bir anlayışı ifade ediyor. Birinci sinemadan kastedilen, hakim sinema anlayışı, buna ticari sinema diyebiliriz. İkinci sinema ise bunun bir alternatifi olan ve 'sanat sineması' diyebileceğimiz bir sinema anlayışını ifade ediyor. Sanatsal kaygılarla yapılan, 'yaratıcı yönetmenlerin' belirleyici olduğu bu ikinci sinema da, kuşkusuz ticari kaygıların belirleyici olduğu hakim sinema anlayışının bir alternatifi ve olumluluklar taşıyan bir yönelim. Ancak yeterli değil. Amaç bahsinde ticari veya sanatsal değil siyasi kaygılarla hareket edilmesiyle ve işleyiş bahsinde ise parayı veren güç sahibi yapımının veya biricik dahi bir yaratıcının yönetmen pozisyonunda belirleyiciliğini değil kolektivizmi ilke edinmesiyle kendini ayıran bir sinema anlayışı üçüncü sinema; Solanas ve Getino'nun ifadesiyle *"Sistem'in asimile edemeyeceği ve onun gereksinimlerine yabancı veya doğrudan ve açıkça Sistem'le kavgaya girişen filmler yapan, Sistem'in dışında ve ona karşı bir sinema"*.

■ **Manifesto 1969 yılında yayınlanmış. O gündün bugüne değişen bir şeyler oldu elbette. Bu metne ilişkin tartışmalarınızı özetleyebilir misiniz?**

□ Manifestonun bize esin kaynağı olan özünün,

genel yöneliminin ötesinde hem *"1969'lardan bu zamana neler değişti"*, hem *"Türkiye'nin koşullarının özgüllükleri neler"* bağlamlarında görüş alışverişlerimiz oldu kuşkusuz ve bir arkadaşımız bu bağlamlarda manifestonun tamamını mercek altına almaya yönelik ayrıntılı bir ön çalışma yapıyor. Şu ana kadar ise bu manifestoya esas itibarıyla yukarıdaki soruda açılan, hangi açılardan esin kaynağı olduğu noktasından yaklaştık; tersinden değil. Ancak tabii ki 1969'lardan günümüze dünyada nelerin değiştiği bir açıdan açık. Malumun ilanına gerek yok: Dünyanın aydınlık geleceğine yönelik savaşım güç kaybetti, geriledi.

Ancak dünyayı, yaşamı kökten dönüştürme ihtiyacı ortadan kalkmadı, hatta eskisinden daha da yakıcılaştı denilebilir. Bunun araçları, olanakları konusunda ise doğal olarak kimi yenilikler söz konusu. Örneğin bu bağlamda konu mankenimiz olan sinemaya gelecek olursak Solanas ve Getino, 1969'da "Her uzmanlık alanında gerçekleşen ilerlemeler, film kameralarının ve kayıt cihazlarının basitleşmesi, [vb], bilginin yaygınlaşması, film yapımının efsaneleşmekten çıkmasına ve onu yalnızca 'sanatçıların', 'dahilerin' ve 'ayrıcalıklıların' ulaşımında gösteren sihirli haleden kurtulmasına yol açtı." derken 8-16 mm film temelli malzemelerdeki kimi yeniliklerin getirdiği olanakları kastediyordu. Bugün ise dijital temelli kameraların, kurgu

Amaç bahsinde ticari veya sanatsal değil siyasi kaygılarla hareket edilmesiyle ve işleyiş bahsinde ise parayı veren güç sahibi yapımının veya biricik dahi bir yaratıcının yönetmen pozisyonunda belirleyiciliğini değil kolektivizmi ilke edinmesiyle kendini ayıran bir sinema anlayışı üçüncü sinema; Solanas ve Getino'nun ifadesiyle *"Sistem'in asimile edemeyeceği ve onun gereksinimlerine yabancı veya doğrudan ve açıkça Sistem'le kavgaya girişen filmler yapan, Sistem'in dışında ve ona karşı bir sinema"*..

sistemlerinin sağladığı benzer ve daha da ileri nitelikli yeniliklerin getirdiği olanaklardan söz ediyoruz. Ama tabii önemli olan, yeniliklerin varlığı değil, onları hangi perspektifle kullanacağınız (ve kararlılığınız). Yoksa artık cep telefonuna sığan dijital kamerayla öğretmenizi veya sokaktaki evsizleri zevk için dövmenizi kaydedip evinizdeki bilgisayarda kurgulayıp yine evinizdeki bilgisayarla İnternet üzerinden pazarlayabilirsiniz de.

■ **Tekrar Behice Boran belgeseline dönecek olursak. Belgeselin mutfağından da biraz söz eder misiniz?**

□ Memnuniyetle! En keyifli soru bu!... Önce Behice Boran'la ilgili kimi kaynak kitapları gözden geçirmenin de ışığında Boran'ın yaşamının ana dönemlerini ve kimliğinin temel yönlerini içeren bir çerçeve, iskelet çıkarttık ve bu iskeletin her bir başlığının altını doldurabilmek için kimlerle görüşme yapmanın gerekli ve olanaklı olduğu konusunda ön temaslar yaptık. Belgesel çalışması boyunca özellikle Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı (TÜSTAV) yetkilileri ve vakıftaki tanıdıklarımız bize her açıdan, hem röportajlar için öneri yapma ve irtibat sağlama, hem de görsel (fotoğraf ve video kaydı) ve işitsel (ses kaydı) malzeme sağlama konularında çok yardımcı oldular, onlara müteşekkirimiz. Kişilerin sağlık sorunları sebebiyle ne yazık ki gerçekleştiremediğimiz birkaç röportaj dışında belgeselimiz röportajlar açısından gerekli ve yeterli doygunluğa ulaşmada sorun yaşamadı, bu arada İstanbul dışında Ankara'da ve hatta Brüksel'de bile röportajlar gerçekleştirdik. Görsel malzeme temini ise biraz daha zor oldu; dediğimiz gibi TÜSTAV ve diğer kişiler ellerindeki her türlü malzemeyi paylaşmaktan çekinmediler ama bunlar tam olarak yeterli değildi. Bizim için özellikle önemli olan 1975-80 arası döneme ait film arşivi dahil TİP arşivi TÜSTAV'a değil de Tarih Vakfı'na bağışlanmış ve oradaki bu film arşivine erişebilmek çok uzun bir süre sorun oldu. Son olarak, Behice Hanım'ın oğlunun elindeki fotoğraf arşivi de Boran hakkında başka bir çalışma yapan başka bir grup tarafından ödünç

alınmış ve iade edilmemişti. Bu da bilahare aylar sonra iadesi sağlanarak çözülmekle birlikte- bir süre sıkıntı yarattı. Bu arada gerçekleştirdiğimiz röportajların tamamının bant çözümlerini yaptık, bu çözümlemeler üzerinden röportajlardan kullanılması gereken kısımlar saptanıp kurguya başlandı, kurgu süreci doğal olarak çok zaman ve emek alan bir süreç. Kabaca ifade edersek, genelde her 1 dakikalık bitmiş iş için en az 1, ideali 2 saat emek harcamak gerekirmiş bu kurgu zanaatinde; yaklaşık 2 saatlik belgeselimiz için toplam ne kadar kurgu mesaisi yapmış olacağımızı siz hesap edin... Hafta içi her fırsatta akşamdan gece yarısına kadar, hafta sonları 'kamp kurup' sabahlayarak günler ve geceler geçirdik.

■ **Son olarak belgesel ne zaman gösterime girecek? Bundan sonraki projeleriniz neler?**

□ Belgesel 2 Aralık'ta gösterime girecek; bundan sonraki olası projelerimize ilişkin olarak zaman zaman fırsat buldukça tabii ki fikir jimnastiği yapıyoruz ama şu anda hala mevcut çalışmamız üzerine yoğunlaşmış durumdayız. Zaten Behice Boran belgeseli süreci, belgeselin galasıyla sona ermiş olmayacak, yalnızca yeni bir aşamaya geçmiş olacak. Belgeseli olabildiğince çok sayıda ortamlarda gösterime sunmak, doğrudan bu gösterimlerde ve başka kanallarla tartışmaya sokmaya çalışmak, bilahare bu bağlamda belgesel çalışmasında oluşan materyali ve birikimi ayrıca kitaplaştırmak gibi çok işimiz var daha.